

NOTES PER UNA ESTRUCTURA IDEOLÒGICA DE L'EDUCACIÓ A LA POSTGUERRA

M. Inmaculada Pastor Homs

a) Situació econòmica, social i política a la post—guerra : Paper de la dona dins aquest context e.

Després de la guerra civil, els elements del nou règim polític instaurat preteniren mantenir, o millor, tornar a restablir l'estructura tradicional de domini indiscutit damunt els mitjans de producció, així com de domini ideològic i social en general, per part dels grups, classes i institucions que havien lluitat al costat anomenat "nacional".

Amb aquest fet, institucions que havien tingut una decisiva intervenció durant la guerra civil, tals com l' Exèrcit o l' Església, grups ideològics tradicionalistes i falangistes, així com les classes socials dels terratinents (món rural) o l'oligarquia financiera i industrial, s'erigeixen en senyors absoluts de tota la vida econòmica, política i cultural de l'Estat.

En el terreny econòmic, aquests anys (1939—1945) constitueixen la primera meitat d'un període que alguns economistes han qualificat d'"Autarquia i estancament"¹. Es una època econòmicament dèbil d'inflació i conseqüentment problemàtica pel poble (manca de llocs de treball, d'aliments i productes bàsics, etc.). Per això mateix es promulguen un conjunt de lleis encaminades a aconseguir l'autoabasteixement per tal de

(1) TAMAMES, R. *La Republica. La era de Franco.*
Alianza Edit. Alfaguara. Historia de España VII, Madrid, 1974, pág. 423.

fer front al colapse del comerç exterior. Aquestes lleis —("Ley de producción y fomento de la Industria nacional" de 24-10-1939, i "Ley de ordenación y defensa de la Industria nacional" de 24 de novembre del mateix any)—, ² concedien importants beneficis a les empreses declarades d'interès nacional i d'alguna manera es forçava la necessitat de produir dins l'Estat espanyol tot una ampla gama de productes que abans s'importaven de l'estranger. Aquest projecte, però, va topar-se amb greus dificultats degut a la manca de bens d'equip, de matèries primes i a les restriccions energètiques. I això, juntament amb les fortes inversions públiques en un procés de dèficit presupostari i de gran deute públic, va engendrar una alarmant inflació sense que aquesta tingués, al menys, la contrapartida d'una expansió important de la producció industrial.

Per altra banda, l'absoluta prioritat donada a la indústria en detriment del sector agrícola, va contribuir a la descapitalització del camp, la qual cosa fou un factor addicional del procés inflacionari.

En conjunt, doncs, L'Espanya dels anys 40 arrossegà una llarga postguerra de misèria accentuada per l'aïllament polític i econòmic al qual es va sotmetre al règim del General Franco pels països de l'Europa Occidental i els EE.UU.

També degut als afectes de la guerra, el percentatge d'augment anual de la població disminueix en un 0'15 % des de la dècada de 1930 a la de 1940, passant d'un 0'96 % (1930) a un 0,81 % (1940), ³. A partir de 1940 fins a 1950, s'experimenta una lleugera millora. Es passa del percentatge 0'81 % al 0'87 % d'augment anual ⁴, però haurem d'esperar els anys 50—60 perquè es noti alguna diferència significativa.

En quant a l'evolució de la natalitat, mortalitat y nupcialitat, notam que s'experimenta un autèntic "boom" dins aquest últim apartat. S'arriba a un coeficient de nupcialitat per mil habitants del 8'4 %, en front del 7'6 % dels anys 30 o dels 7'6 % dels anys 50 ⁵. En canvi, els coeficients de natalitat i mortalitat disminueixen, arribant, en el primer cas, a un 24'3 % dins la dècada de 1940, en front del 28'5 % dels anys 30, i en el segon cas, a un 16'5 % dins l'any 1940 en front del 17'8 % de la dècada anterior ⁶.

Un altre aspecte que cal tenir present és la disminució del percentatge de població activa, que passa d'un 35'51 % (1930) a un 34'61 % (1940) ⁷. L'envelliment de la població després de la guerra civil, així com el petit grau de participació de la dona a les tasques econòmiques en són, en bona part, responsables. En quant a la distribució de la població activa per sectors, s'experimenta un fet molt significatiu que ens indica el grau de regressió econòmica que viu el país després de la guerra: Mentre que dismi-

(2) Ibid. pág. 423.

(3) Ibid. pág. 380. Cuadro num. 40: *Evolución de la población absoluta entre 1930 y 1975, fuente: INE.*

(4) Ibid. pág. 380.

(5) Ibid. pág. 381. Cuadro num. 41: *Evolución de la natalidad, mortalidad y nupcialidad en la población española, fuente: INE.*

(6) Ibid. pág. 381.

(7) Ibid. pág. 382. Cuadro nu. 42: *Evolución de la población activa (1930—1975), fuente hasta 1950 Instituto de Cultura Hispánica.*

nueix el percentatge de població dins els sectors de Serveis i Indústria principalment, el sector Agrícola augmenta del 45,51 0/o (1930) fins al 50,52 0/o de l'any següent.⁸

Davant aquest panorama econòmic recessiu, amb inflació constant, població envellida per la guerra recent, ens podem preguntar què poden esperar les forces polítiques dominants de la dona. I, inevitablement, sorgeix l'etern recurs de la maternitat. La dona és vista en els anys de post—guerra com a un ésser—instrument de l'Estat per reproduir, a un doble nivell, biològic i ideològic, l'espècie, la “raça”. La propaganda en pro de la nupcialitat, que, com hem vist, experimenta un avenç notable, de la “família numerosa”, la mitificació de la dona—mare, les disposicions legals de “protecció a la família” són constants i es repeteixen fins a la societat a tots els mitjans de comunicació.

A nivell legislatiu, podriem destacar, a títol d'exemples d'aquesta ofensiva pro—maternitat, ja des d'un primer moment la derogació de la llei de divorci i totes les disposicions complementàries promulgades pel govern de la República el 22 de març de 1932⁹, i ja dins l'any 1941, la Llei de 24 de Gener “para la protecció de la natalidad contra el aborto y la propaganda anticonceptista”, que recull especialment el número 6 del “Boletín del Obispado de Mallorca” de 31 de març del mateix any.

Els cursos de Puericultura i Sanitat infantil per a les dones joves es repeteixen durant els anys de la post—guerra. En tenim notícies ben concretes dels realitzats a partir de 1938.

*“La sesión de clausura del Cursillo de Puericultura que ha venido celebrándose en nuestra ciudad, será el viernes 1 de agosto a las 6,30 de la tarde en el Instituto de Higiene de Baleares. Será presidida por las autoridades y disertará el R.P. Isla SJ sobre “La Juventud Española (...)”. Al final del acto serán entregados los diplomas a las señoritas alumnas”*¹⁰.

L'any següent, 1939, es torna a celebrar, més anticipadament, ja que surt una nota a la premsa local en el mes de Gener anunciant l'obertura de la matrícula sota el títol:

*“V Cursillo de Puericultura: Al servicio de España y del niño Español”*¹¹.

I a continuació aclareix la mateixa nota:

*(...) “El Estado Español vigilando la salud de los niños ofrece gratuitamente estas enseñanzas en su Centro de Puericultura para todas las Sras. y Srtas. que deseen adquirirlas otorgándose al final del mismo el Certificado oficial correspondiente”*¹²

El curso 1941-42 és inaugurat amb tota solemnitat a l'“Escuela Nacional de Puericultura” de Madrid pel Ministre de la Governació Sr. Galaza. La premsa fa la resenya

(8) Ibid. pág. 382.

(9) Veure “CORREO DE MALLORCA” de 5 d'octubre de 1939.

(10) “LA ALMUDAINA”, 29 de Juny de 1938, pág. 4.

(11) “LA ALMUDAINA”, 18 de Gener de 1939, pág. 5.

(12) Ibidem.

de l'aconteixement amb aquestes paraules: "La puericultura, uno de los grandes afanes del Estado" ¹³. El Ministre Galaza explicà amb profusió de dades la transcendència de les lleis de sanitat maternal i infantil, posant de relleu el fet que "la potencia de los pueblos está en relación con la potencialidad demográfica ¹⁴" i, a continuació donà les xifres relatives als presuposts oficials destinats a la Puericultura en els anys 1939 (dos milions), 1941 (set milions) i 1942 (catorze milions).

L'any 1941, a Mallorca, trenta—una alumnes assistiren al Curset, que va celebrar la seva cloenda el dia 16 de Maig amb l'assistència especial del Sr. Juan Bosch Marín, cap de la Secció de Puericultura de la Direcció General de Sanitat, el qual, com destaca la premsa local, en el seu discurs;

"... trató del problema demográfico de España con gran competencia citando frases de Navarro Ledesma y del Caudillo sobre la necesidad de que España llegue a tener 40 millones de habitantes para cumplir su destino de grandeza y de imperio (...) y terminó diciendo a todos que para no olvidar los deseos del Caudillo hemos de procurar volver a la cristianización de la familia, medio el más eficaz para el aumento de población" ¹⁵

Aquestes darreres paraules són ben significatives del caire i la finalitat que donaven a les instàncies oficials a aquests cursets de Puericultura. La dona era objecte d'atencions sanitàries únicament en virtut a la seva capacitat reproductora, havia de produir fills per a l'Estat, perquè l'Estat també tenia necessitats d'expansió, com un ésser viu, havia de créixer i fer-se "Imperi". Quanta semblança podem trobar —com bé destaca Michèle Mattelart— ¹⁶ entre aquest destí que la dona a procrear incesantment i la concepció animista de l'Estat i del poder de l'Estat, que té dret a ésser protegit en el seu creixement, tal com ho formularen els teòrics del nazisme i recolliren els falangistes espanyols.

Però també un altre aspecte, tal vegada més subtil, encara que no menys significatiu, que caldria destacar dintre del plantejament general d'aquests cursets de Puericultura, seria la velada però insistent acusació que es fa a les dones—mares, com a éssers individuals i aïllats, de l'altíndex de mortalitat infantil. En cap moment es parla de la misèria, de la crisi econòmica, de la manca d'aliments bàsics, per explicar aquest fet. Però si hi ha una constant al·lusió a la "ignorància" o la "tossudesa" de les mares que, oïdant els consells que donen les autoritats provoquen la morts de llurs fills.

"Clausura del VI Cursillo de Puericultura.

(...) El Dr. del Valle, organizador de dicho cursillo realzó en breves palabras la importancia del papel que la futura madre está llamada a desempeñar y la nece-

(13) Veure "CORREO DE MALLORCA", 1 de Novembre de 1941.

(14) Ibidem.

(15) "CORREO DE MALLORCA", 17 de Maig de 1941.

(16) MATTELART, M—MATTELART, A. *Comunicación e Ideologías de la Seguridad, parte primera: Las mujeres y el orden de la crisis.* Ed. Anagrama, Barcelona 1978, pág. 11 y ss.

*sidad de que siempre siga las normas higiénicas enseñadas para el debido cuidado de sus hijos, a fin de evitarles enfermedades y acaso su muerte, ocasionadas por ignorancia o errores y así poder conseguir una infancia sana y fuerte que sea plantel de la futura juventud española”*¹⁷

La dona, doncs, es col·locada en situació d'aïllament davant el problema de la supervivència dels fills i aclaparada, a més, per una falsa consciència de culpabilitat.

Durant la cloenda del mateix curset abans esmentat, el Governador d'aïl·lores, Sr. Pedro Vila, acabà exhortant a les assistents en el sentit que:

*“Cada una presta en su día su cooperación al objeto esencial perseguido y deseado por todos: el engrandecimiento de España”*¹⁸

S'instauen els coneguts premis de natalitat i les commemoracions, festes, conferències, festivals, etc. per tal de mitificar la “mare” són molt abundoses.

La institució pionera en aquests tipus de commemoracions és la Unió Diocesana de Dones Catòliques (Acción Católica) que ja l'any 1939 organitza l'anomenada “Semana de la Madre” del 21 al 28 del mes de Maig. Les paraules introductòries al programa d'actes de la dita “Semana” són realment ben clarificadors d'aquest afany, quasi obsse-siu diriem, envers l'exaltació de la maternitat:

*“La Semana de la Madre te enseñará a ser madre ejemplar, cristiana ferviente, española auténtica (...) ¡Misión augusta de la madre, a quien Dios, si dejó al padre el oficio de la energía, la tarea del vigor y del trabajo, el peso, en fin, de la casa, hizo a su vez el elemento de cohesión en los miembros de la familia y el vaso del amor; (...) por eso es preciso que la madre sea grande y fuerte, fecunda y gloriosa en su fecundidad, en el alma y en el cuerpo como toda fuente de vida”*¹⁹

L'any següent, 1940, el General Franco institueix oficialment el “Dia de la Madre” que es celebrava precisament el dia de la Immaculada Concepció, però Acció Catòlica continuà commemorant la “Semana” dins aquest any.

Dins les escoles no passen desapercebudes aquestes manifestacions d'exaltació a la Maternitat, i així, tenim una circular de la “Inspección de Primera Enseñanza de Baleares” apareguda a la premsa el dia 5 de Maig de 1940 i dirigida als mestres que diu textualment:

(...) Y la Escuela, para cumplir su fin primordialmente educativo en todos los aspectos, ha de cuidar con preferencia, de cultivar en el alma de los niños el amor, el cariño, el respeto a la mujer que, generosa, le dió el ser y, cristiana, sembró

(17) “CORREO DE MALLORCA” 22 d'Abril de 1942.

(18) Ibidem.

(19) “CORREO DE MALLORCA”, 22 de Maig de 1939.

en su espíritu el principio de las Verdades Eternas (...). Con tal fin y en los días 6 a 12 del corriente, los Maestros de esta provincia centrarán el interés de sus enseñanzas en secundar tan meritisima obra valiéndose de los medios que su vocación y experiencia les dicte. Y como final de esta enseñanza, aparte del cariñoso saludo, oral o escrito, que cada Escolar dirigirá a su Madre, los maestros cuidarán, de acuerdo con el Párroco respectivo, de que la Misa parroquial escolar del día 12 se celebre con alguna mayor solemnidad en tributo de gratitud y respeto a la Madre Cristiana (...)

Palma, 3 de Mayo de 1940. Fdo. Jaime Rosselló Bibiloni. 20

Un altre fet que també resalta la premsa és l'homenatge dels nins d'Espanya a la mare de José Luis Moscardó Guzman, el dia 14 de Desembre de 1941, que a la Ciutat de Palma va consistir en una Missa i comunió general massiva de nins i nines d'Escoles Nacionals i Col·legis Privats, Acció Catòlica i "Frente de Juventudes" a l'església de Montisón, i a la resta de l'illa, segons instruccions de la Inspectora de la zona Tercera Sra. Caballero ²¹, donades el 8 de Desembre, el mestre més antic de L'Escola Nacional de cada poble hauria d'organitzar un acte similar, juntament amb els col·legis privats, Acció Catòlica i "Frente de Juventudes", si n'hi hagués al poble.

Podriem allargar el tema de la Maternitat amb més i més exemples, tots ells demostratius d'aquest paper reproductor que, de manera insistent, es reclama i s'exigeix de la dona en aquest període de post-guerra, exigència que, si podria constituir en qualsevol cas, un atac frontal a la llibertat individual de la dona com a ésser humà, esdevé més dramàtic en uns moments de misèria i crisi econòmica que, com hem vist, era alarmant.

Però alhora que aquesta facultat biològica de la dona es considerada com a la seva trascendental i, quasi bé, única missió, es també utilitzada com a la més forta i eficaç arma de repressió cultural i social contra ella. Aquest mecanisme, apareix constantment a articles de la Premsa, etc., a l'hora de valorar determinats comportaments femenins de l'època. Per exemple, en un article aparegut al "Correo de Mallorca" damunt l'Atletisme femení, apareix el següent raonament, que confirma el que acabam d'apuntar;

"(...) Toda educación femenina ha de ordenarse a la misión que la mujer ha traído a la vida: la maternidad. En lo físico, a la madre le hace falta un estado general de salud y desarrollo corporal bueno, sin que le sea preciso (con todo) poseer mucho músculo ni fuertes bíceps. La mujer atleta, la campeón, la que desarrolla una fuerza muscular extraordinaria, la que alardea de buenos puños, etc., no puede ser el ideal de esposa para ningún hombre, e indudablemente, en general, nunca será la mejor madre.

La joven que se entrega con frenesí a cualesquiera exhibiciones y desahogos deportivos (...) difícilmente conservará la delicadeza de sentimientos y la belleza aromada del pudor femenino indispensables en la maternidad cristiana..." 22

(20) "LA ALMUDAINA", 5 de Maig de 1940.

(21) "BALEARES", 10 de Desembre de 1941, pág. 4.

(22) Article aparegut a la Secció "Comentarios", titulat "El atletismo femenino", sense autor, "CORREO DE MALLORCA", 4 de Novembre de 1941.

Un altre aspecte molt important que cal tenir present i que òbviament té unes fortes connotacions econòmiques, és la utilització gratuïta de la dona en tasques de servei públic, guarderies, menjadors, quèstacions, etc., que tenen la seva explicació més clara en dues institucions, "Auxilio Social", en un primer moment, i el "Servicio Social de la Mujer", després (Decret de 7 d'octubre de 1937).

Aquesta intervenció de la dona en les tasques col·lectives, fruit de la necessitat del moment, té, però, un caire molt especial. Mentre que aquesta intervenció serví a altres països en situació de post-guerra, perquè les dones s'incorporassin "de fet" a una sèrie d'activitats professionals abans exclusivament masculines, suposant això a la llarga un fort avenç dins la seva situació socio-laboral, dins Espanya aquesta intervenció va ésser ben controlada des d'un començament, donant-li unes pautes i una finalitat molt concreta. Vegem-ne un il·lustrador exemple, tret d'un discurs de Fernandez Cuesta al Congrés Nacional de Secció Femenina l'any 1938 i que recull un article de J.B.G. titulat "Vivo ejemplo de un hogar azul":

*(...) La Falange no quiere que las mujeres sean meras destinatorias de piropos y galanterias, ni tampoco quiere sean aspirantes a cargos que sólo al hombre corresponde desempeñar, sino que es misión en Ellas cumplir su magnífico destino de mujer, como esposa, como madre, como hija, como equilibrio armónico de todas las cualidades y de todas las virtudes inherentes a la feminidad. Y de estas virtudes, de esa feminidad, que a juicio nuestro tiene un sentido profundo en esta Cruzada empeñada es la que se refiere al amparo, a la protección que practican esas "madrecitas" que se forman en las brechas de "Auxilio Social" (...) sobrellevando risueñamente el trabajo impuesto por la Caridad cristiana que no distingue de clases, ni selecciona procedencias".*²³

L'extensió de l'anterior cita és justificada per la quantitat de suggeriments i perspectives d'anàlisi que ens ofereix. És interessant observar en quines coordenades es planteja el treball de la dona en el marc de la post-guerra. En el primer paràgraf, podem observar quelcom molt significatiu: Si bé comença dient que les dones no poden ésser simples objectes d'admiració i plaer —evidentment es refereix a una classe social molt concreta— tampoc es pot permetre que en el seu treball fora de la llar vulguin ser com l'home, sinó que aquest ha d'organitzar-se com una continuació de l'estatus familiar. Així, doncs, la treballadora serà una "madrecita" i el seu treball, fruit de la caritat cristiana, un regal que, com a tal, es pot fer o deixar de fer, però del qual tampoc es pot esperar cap salari.

En un primer moment, el treball obligatori de la dona es encaminat a través d'organitzacions exclusivament femenines, vers tasques assistencials primàries (serveis de guarderia d'infants, menjadors, hospitals, etc.), projecció de la seva feina a la llar, i també especialment a la recollida de doblers, les famoses "postulaciones" d'"Auxilio Social" que eren obligatòries per a totes les dones que feïen el "Servicio Social".

(23) Article Titulat "Vivo ejemplo de un hogar azul", de J.B.G. "LA ALMUDAINA", 22 de Juliol de 1938, pág. 2.

“La delegación Nacional de Auxilio Social, donde radica de un modo absoluto la organización del Servicio Social de la Mujer, tiene ordenado a todas sus delegaciones provinciales que la tarea de postular es función obligada a todas las mujeres solicitantes del Servicio Social (...). Las postulaciones de A.S., mientras llegue el momento de la paz en el que podrá darse al Servicio Social la magna extensión proyectada, formarán parte de la parte cíclica obligatoria que determina el Art. 10 del Reglamento...”

Valladolid, 13 de junio 1938
El jefe del Dpto. Central, Fco. Gonzalez. ²⁴

L'any 1939, en el tercer Aniversari d'“Auxilio Social”, la Delegada Nacional d'aquesta institució Mercedes Sanz Bachiller pronuncia per R.N.E. un discurs que la Premsa reproduceix al dia següent, en el qual parla de la feina feta els anys passats i dels projectes de futur. En les seves paraules ja s'intueix el que després serà freqüent en els discursos dels capdavanters del sistema, el reconeixement de la importància de la educació de la dona per a la reproducció i transmissió de la ideologia dominant a les futures generacions:

(...) hoy, sin embargo, nuestra misión es proseguir, sí, las obras de asistencia, pero en forma muy distinta a como lo hacíamos hace tres años. Hoy necesitamos la acción sistemática y constante para mejorar las generaciones que ahora nacen y las que han de venir (...). Cuidaremos de la alimentación y del estado espiritual de las madres”. ²⁵

A mesura que passa el temps, alhora que s'exalta la contribució de la dona amb la seva feina en els anys de la guerra i la post-guerra, no es deixa ocasió de fer una sèrie de necessàries precisions respecte al tema; vegem algunes de les intervencions fetes al Congrés Nacional de Secció Femenina celebrat a Zamora els primers dies de Gener de 1939;

“Nuestras mujeres, bajo la alta dirección de Pilar Primo de Rivera, supieron comprender enseguida cual era el camino a seguir (...). Las falangistas, mostrándose más mujeres y más cristianas de día en día, en “Auxilio Social”, en “Frentes y Hospitales”, en la “Hermandad de la Ciudad y el Campo” y en todas las demás secciones. Y las milicianas, haciéndose más horrendamente hombrunas y convirtiendo los campamentos rojos en burdeles”. ²⁶

Un altre comentari, prou interessant també, comença així:

“Hubo un tiempo en que estaba candente en la política el problema de la intervención femenina en la vida pública”. ²⁷

I després de reduir a no res tota la intervenció de la dona en la vida del país durant el període republicà, acaba dient:

(24) “LA ALMUDAINA”, 30 de Juny de 1938, pág. 3.

(25) “CORREO DE MALLORCA”, 31 d'Octubre de 1939.

(26) “CORREO DE MALLORCA”, 9 de Gener de 1939.

(27) “CORREO DE MALLORCA”, 10 de Gener de 1939.

“En un nuevo estado de cosas vemos que tiene un campo de acción claramente limitado y una serie de trabajos de gran importancia a realizar (...). La intervención femenina en la vida pública del Estado no puede ser parecida ni en cantidad ni en calidad a la del hombre; antes que nada la mujer se debe al Hogar y a la familia, pero cuando estos dos conceptos trascienden en su límite, y se crean sociedades, inspirándoles determinadas organizaciones con carácter especial es cuando se precisa la intervención de la mujer”. ²⁸

Veim amb aquestes paraules, la intenció del nou règim polític. Evidentment ha de sortir al pas de les noves maneres que inicien les dones (al menys, dins determinats nuclis) durant els anys de la Segona República. La incipient participació de la dona a la vida pública, els costums socials més permissius del període anterior, són un perill latent que cal reconduir al seu favor. S'estableix que la dona és un “ésser especial” i, per tant, es creen organitzacions també “especials” dins les quals podrà “intervenir”, ben controlada naturalment. Però, i què farà la dona dins aquestes organitzacions especials?, de què servirà la seva labor en el conjunt global de l'Estat?. Doncs, com diu José María Alfaro a una de les seves intervencions:

“Su actuación será de una importancia excepcional en la reconstrucción moral del país”. ²⁹

Desgraciadament, la “reconstrucció moral” anomenada per Alfaro ha de començar per elles mateixes, imposant-se una forta repressió de tot tipus que arriba als detalls més mesquins i insignificants.

Per acabar d'il·lustrar aquest conjunt d'idees entorn al concepte en que es té el treball de la dona podem citar les paraules de la mateixa Pilar Primo de Rivera a un teatre de Reus:

“Vosotras, que durante la guerra habeis ayudado con vuestro trabajo en la difícil tarea de ganar la guerra, sepais que hoy ya es tiempo de paz y de reconstrucción nacional y que nuestra labor, la labor de la mujer, no es directiva ni rectora, ya que esto corresponde a los hombres, sino colaborar en el hogar y formación de la familia”. ³⁰

L'advertència és clara i no caldrien comentaris. Si a un moment determinat de la guerra la dona va ésser una peça important de l'engranatge que va aconseguir la victòria, avui les coses han canviat i tot ha tornat a ésser com sempre.

En el terreny de les Organitzacions femenines, podem observar que, poc a poc, una vegada passats els primers moments de la post-guerra, es va deixant de banda paulatinament l'“Auxilio Social” i, en canvi, es va intensificant l'obligació i control sobre el compliment

(28) Ibidem.

(29) “CORREO DE MALLORCA”, 16 de Gener de 1940. Resenya del Congrés Nacional de Secció Femenina.

(30) “CORREO DE MALLORCA”, 28 de Juny de 1939. Recull de paraules pronunciades per Pilar Primo de Rivera a un teatre de Reus en el curs d'una visita realitzada a terres catalanes.

del "Servicio Social". Així, tenim dues posicions prou significatives, ambdúes de l'any 1941. La primera, del Ministeri d'Educació Nacional,³¹ advertint que tota dona entre els 17 i els 35 anys que no acredités en el termini establert a la mateixa disposició, l'acabament o exenció del Servei Social, seria declarada en situació d'excedència forçosa sense dret a sou. La segona és un avís del Departament Provincial del Servei Social firmat pel Cap del Departament, Juan Nigorra, dirigit als Directors, Gerents i Patrons en general, per recordar-los l'obligació que tenen d'exigir a les seves empleades i obreres el Certificat acreditatiu d'haver acabat el "Servicio Social", i declara que els infractors "serán civilmente responsables de los sueldos o honorarios indebidamente devengados, y las mujeres comprendidas serán dadas de baja de su empleo o cargo, hasta que hayan cumplido el Servicio Social".³²

Al "Consejo Nacional de la Sección Femenina" de l'any 1943, que tingué lloc a Santiago de Compostela, s'insisteix en aquesta necessitat d'intensificar la feina de la dona dins el muntatge del Servei Social, ampliant el nombre de dones obligades a fer-lo i ressaltant el seu grau d'utilitat en base a la seva doble rentabilitat: econòmica —aprofitament gratuït de la mà d'obra femenina en llocs de treball de responsabilitat estatal— i ideològica, ja que alhora que la dona feia feina per a l'Estat era també objecte d'una adequada instrucció "nacional-sindicalista, religiosa y del hogar".³³

La regidora del Departament Central del S.S., en la seva intervenció a l'abans esmentat Congrés de Secció femenina, sintetiza el fonament del Servei Social en els següents punts:

"Primero: La Falange afirma con energía la suprema realidad de España que todos los españoles tienen de colaborar en la tarea de fortalecerla, elevarla y engrandecerla. No es posible que la mujer permanezca ajena a esta gran tarea colectiva.

*Segundo: El Nacional-Sindicalismo afirma la Hermandad entre los españoles y nadie mejor que la mujer para robustecer la unión entre ellos, cumplir al mismo tiempo las tareas que no sólo benefician los fines del Estado, sino a la mujer misma".*³⁴

Entre aquestes tasques naturalment s'inclouen totes aquelles que constitueixen, com ja havíem apuntat anteriorment, una prolongació de la feina de la dona a la llar, tals com menjadors, guarderies, cuines de beneficència, tallers a les "Escuelas de Hogar", etc. Evidentment, resulta molt beneficiós per a l'Estat poder mantenir aquests Serveis públics sense haver de pagar cap salari. El que ja és més mal d'entendre és que això també fós beneficiós per a les treballadores. En quant a aquest paper —clarament polític— atribuït a la dona com a salvaguarda de la "germanor" entre els espanyols, és molt significatiu veure com el règim intueix el pès i la força —clarament conservadora— de la dona dins el sistema, i, naturalment, l'explota intensament.

(31) B.O.M.E.N. Año III, num. 2. Lunes, 13 de Enero de 1941.

(32) "LA ALMUDAINA", 3 d'abril de 1941.

(33) "BALEARES", 21 de Gener de 1943.

(34) Ibidem.

Continua la Regidora Central explicant els projectes encaminats a ampliar el radi d'acció del S. Social, abastant també les dones no treballadores, fins aleshores exentes d'aquest servei. Es digne de destacar, desde el punt de vista socio-polític, el fet que siguin precisament les dones, treballadores, potencialment més perilloses, les quals es vegin incloses en primer lloc dins aquesta obligació, mentre que les no treballadores, suposament pertanyents a una classe social més acomodada, no són incloses fins a sis anys més tard de la promulgació del Decret Regulador del Servei Social (1937). Però, aquesta decisió d'obligar a totes les dones per igual, aviat es contrarrestada per la següent disposició:

*“Para mayor eficacia se clasificaran las mujeres en tres grupos, siendo en cada uno, distintas las normas de la jornada de trabajo, duración del periodo de cumplimiento y formación. Estos grupos son: Obreras, estudiantes universitarias y cumplidoras en general”.*³⁵

I, además, afegeix:

*“Entra también en las aspiraciones del S. Social la creación de un internado para todas aquellas de conducta moral defectuosa que no pudiendo cumplirlo con las restantes podrán ser rehabilitadas en la sociedad mediante un método pedagógico adecuado”.*³⁶

La divisió no pot ésser més clara i no calen comentaris.

Per acabar, es fa referència a l'altre aspecte de rentabilitat ideològica ja esmentat, puix que no sols s'utilitza la dona com a força de treball gratuïta, sinó que a través d'una instrucció teòrica que no cal menysprear, donat el baix nivell de formació intel·lectual de la dona en aquests anys, també se l'utilitza com a instrument de transmissió d'una ideologia determinada mitjantçant els fills:

*“Por último aludió la Regidora Central a la importantísima parte del S.S. que se refiere a la formación de las cumplidoras que considera la Sección Femenina como lo más fundamental (...) Estima en efecto la Sección Femenina que la educación que a la mujer se impone ha de influir necesariamente en las futuras generaciones que la madre más que nadie ha de educar”.*³⁷

Druant el VIII Congrés Nacional de S. Femenina de l'any 1944 celebrat a Guadalupe, es repeteixen amb accent triomfalista les mateixes argumentacions de l'any anterior, acompanyades d'una resenya estadística de l'activitat desenvolupada l'any 1943, el resum de la qual és el següent:

(35) Ibidem.

(36) Ibidem.

(37) Ibidem.

<i>Certificados de prestación del S.S.</i>	35.561
<i>Exenciones</i>	1.351
<i>Exposiciones en diversas instituciones.</i>	3.033
<i>Prestación de Auxilio Social</i>	52.961
<i>Talleres, Beneficencia y otros serv.</i>	30.884
<i>Escuelas de Hogar.</i>	"varios miles"
<i>Total en todos los destinos.</i>	147.608 mujeres ³⁸⁾

El mes de Març del mateix any (1944) es promulga un Decret amb el qual es reforma el S. Social .³⁹ A partir d'ara aquest s'exigirà a més de per exercir qualsevol càrrec, destí o obtenir títols acadèmics tal com ja especificava l'article primer del Decret del 31 de Maig de 1940, també per a l'obtenció de passaports, per continuar pertanyent a associacions, o clubs culturals, artístics o recreatius a partir del primer de Gener de 1945, i per a l'obtenció del carnet de conduir i llicències de caça i pesca. Així mateix es farà extensiva l'obligatorietat a les treballadores eventuais o que rebin els pagaments en forma diària o setmanal. Solament resten exentes les dones amb alguna impossibilitat física, les casades o vídues si tenen fills sota la seva pàtria potestat, les religioses, aquelles que viuen, o elles o els seus pares o germans petits, del seu sou sense cap altre ingrés i, finalment, si tenen el marit, pare o germans petits morts durant la "revolució nacional" o en ocasió de la "Cruzada contra el Comunismo", i els manquen mitjans de fortuna.

Per acabar aquesta breu anàlisi sobre la importància econòmica-política del "Servicio Social" imposat a la dona a partir dels primers anys de post-guerra i de la seva doble funcionalitat ja apuntada en diverses ocasions, vegem aquest anunci que, juntament amb altres similars, trobam freqüentment a les pàgines de tots els Diaris locals de l'època:

*"Sobre tus rodillas mujer, se educarán las generaciones futuras, que de tus labios aprendan a conocer a Dios y a amar a la Patria. Asiste a las clases de formación de la Sección Femenina, cumpliendo el Servicio Social".*⁴⁰

Si fins ara hem vist alguns aspectes de l'educació femenina, tals com la caracterització dels conceptes de maternitat o treball, profundament lligats a realitats de tipus econòmic, anem ara a fixar-nos en altres trets més de caire polític-social, encara que en són ben conscients de l'artificiositat d'aquesta divisió, que utilitzam sols a efectes metodològics i d'exposició.

El règim instaurat després de la guerra civil, que diversos autors han vingut a anomenar "franquisme", si bé no el podem homologar sense més al nacional-socialisme de Hitler o al feixisme de Mussolini, és evident que va complir dins Espanya el mateix paper instru-

(38) "LA ALMUDAINA", 26 de Gener de 1944.

(39) "BALEARES", 4 de març de 1944. Reproduïx el text íntegre del Decret de Reforma del S. Social de la dona.

(40) Veure "CORREO DE MALLORCA" de 14 de Novembre de 1944 i altres Diaris del mateix mes.

mental, tan propi de tot moviment de signe feixiste, de palanca reforçadora de l'hegemonia del bloc dominant tradicional en una cojuntura de crisi econòmica i convulsió de l'equilibri de classes (anys 30). Per a això, el "Nou Estat" recorreix als instruments polítics característics a tota manifestació totalitària: centralisme i repressió, que es tradueixen en una abolició immediata dels Estatuts d'Autonomia promulgats durant la República, control absolut dels mecanismes clau de l'economia i eliminació de tota forma d'oposició política i ideològica, enquadrant els treballadors en sindicats estatals, erradicant els partits polítics i convertint tant els mitjans de comunicació de masses com el sistema educatiu en aparells d'adoctrinament i repressió ideològica.

Aquestes mesures de signe policial o polític naturalment havien d'anar acompanyades de l'elaboració d'una ideologia legitimadora. De cara a aquest objectiu, el Nou Estat es recolzà, com sabem, en la Falange, grup d'escàs arrelament social que fou utilitzat com a instrument per a la manipulació de les masses obreres dins els nous sindicats corporatius, en base al seu discurs i ritual suposadament "revolucionari", sota del qual s'amagaven intencions prou conservadores i de reforçament de les relacions capitalistes de producció. Tot això, acompanyat d'un profund anti-marxisme, que ho supeditava tot a l'anomenat "interés nacional".

Però el nou Estat també va recórrer a altres fonts ideològiques: tradicionaliste i integristes monàrquics, catòlics, etc., i tot això anà sintetitzant-se en un conglomerat ideològic, conegut des de fa un temps pel nom de "nacional-catolicisme". D'aqueste fenomen ens diu Jacobo Muñoz:

*"El nacional-catolicismo (...) cumple sin duda, en la ideología y en la política educativa del franquismo el papel cohesionador, legitimador y movilizador que en la ideología nacional-socialista cumplía el social-imperialismo racista"*⁴¹.

Efectivament, el nacional-catolicisme, amb el seu caràcter agressiu i militant, i en base a la identificació d'Espanya i de l'ésser espanyol amb el catolicisme més integrista, permet de consolidar el poder dels guanyadors de la guerra civil —convenientment convertida en "Cruzada" —caracteritzant els enemics de molt divers signe (liberals, socialistes, nacionalistes, perifèrics, etc.) sota l'apel·latiu d' "anti-Espanya". Amb això, el franquisme exaltà un nacionalisme naizi i verterbrà —o intentà vertebrar, al menys— el país d'acord amb una visió dogmàtica i monolítica del món: era el temps de l' "Imperio hacia Dios".

"España para nosotros no es la tierra en que nacemos sino el sentirnos incorporados al Destino que la Patria tiene que cumplir en el mundo.

¿ Y cuál es ese Destino?

*Incorporar a todos los hombres a una Empresa Universal de Salvación"*⁴².

(41) MUÑOZ, JACOBO. "El franquismo, un fascismo a la española", Article publicat a "CUADERNOS DE PEDAGOGIA", Setembre de 1976, Suplement num. 3, pág. 8.

(42) S.F. de F.E.T. y las J.O.N.S., *Nacional-Sindicalismo* (Grado Superior), (sense data de publicació) Lección 11: Conceptos fundamentales, pág. 11.

Es tracta d'un text per a l'Ensenyament primari.

Per a la consecució d'aquest "Destí Universal de Salvació" es propugna un nou ordre, uns "revolució" que serà protagonitzada, en paraules de José Antonio, per una minoria "inasequible al desaliento" encabdilladas per un home superior, un Heroi, que revelarà al poble, qual antic profeta, el seu autèntic Destí.

Dins aquest contexte ideològic, molt breument esbossat, i cenyint-nos al tema dels determinants ideològics que atanyen especialment l'educació femenina, cal que comencem per resaltar en linees generals el profunda anti-feminisme que caracteritza, no sols l'escola, sinó tota la societat de postguerra, els trets del qual anirem analitzant a continuació. Veurem que en uns casos són d'arrels clarament de tipus feixiste: "exaltació de l'heroi", de la "virilitat", etc, en contraposició a l'"afeminament", vocable utilitzat fins i tot per caracteritzar la cultura de la segona República com podem constatar al Preambul de la Llei de 20 de Setembre de 1938 relativa a l'Ensenyament secundari:

"La falta de instrucción fundamental de formación doctrinal y moral, el mimetismo extranjerizante, la rusofilia y el afeminamiento (...) todo ello en contradicción con el viril heroísmo de la juventud en acción". ⁴³

Però, en general, les fonts que nodreixen l'antifeminisme visceral del règim provenen del catolicisme integriste que aporta les bases de l'educació sexual i moral destinada a la dona. La misoginia de l'Edat Mitjana torna amb virulència inusitada a formar part de la vida quotidiana de la societat espanyola. La visió de la dona com a un ésser dèbil i fàcil instrument del pecat és la raó esgrimida per justificar la seva reclusió i repressió sistemàtica en un món apart, "El Reino del Hogar", ja que com diu "Justino Ripalda" a un article aparegut a la revista "Mater Purissima":

"Sólo así, hecha estatua, podrás estar tranquila, porque el bronce es sólido y el diablo no tienta el marmol" ⁴⁴.

Aquestes dues corrents ideològiques: feixisme i catolicisme integriste, ens defineixen el concepte de la dona i, en conseqüència, el paper que li pertoca realitzar dins la societat. Encara que tal vegada, seria més seriós afirmar que estableixen el paper "ideal" a realitzar per la dona dins el model social que propugnen i, a continuació, infereixen tota una sèrie de qualificatius i definicions de la manera de ser "natural" d'aquesta dona que justificarien la primera premissa. En tot cas, anem a veure quins són aquests trets especials que caracteritzen les dones, intentant reproduir els esquemes i processos argumentals utilitzats a l'època.

(43) Preambul de la Llei de 20 de Setembre de 1938 sobre L'Ensenyament Secundari, citat per MARINA SUBIRATS, "La mujer domada", article publicat a "CUADERNOS DE PEDAGOGIA", Setembre 1976, Suplement num. 3, pág. 43.

(44) Article titulat "Tu que presumes" firmat per "Justino Ripalda" aparegut a la Secció "Rápidas" de la revista "MATER PURISSIMA", Abril 1940.

Justino Ripalda és presumiblement el pseudònim del Sr. Pedro Antonio Matheu, ecònom de Campos a l'època.

b) El "model" de dona que es vol imposar

Ens referirem en primer lloc, a llurs facultats intel·lectuals:

*"En cuanto a su inteligencia, la mujer es intuitiva en oposición al hombre que es preferentemente discursivo"*⁴⁵.

Per això mateix, l'educació que hagi de rebre la dona dins els distints nivells del sistema educatiu ha d'ésser ben diferent en quantitat i qualitat a la rebuda per l'home. A les successives Lleis d'Educació i als Plans d'Estudi s'imposen unes normes i uns continguts especialment "femenins", basats en aquesta natural inferioritat intel·lectual de la dona.

L'accés a la cultura mitjana o superior, si bé no es prohibida expressament, si es obstaculitzada al màxim i la dona universitària o amb cert nivell cultural, ridiculitzada i presentada com a exemple d'"anti-dona", ja que, segons manifesta el Senyor Pemartín, Director General d'Ensenyament Mitjà i Superior a una entrevista concedida a la revista "Signo" de l'onze d'abril de 1942:

*"Mi opinión es la de que debe alejarse a la mujer de la Universidad, quiero decir que el sitio de la mujer, a mi juicio, es el hogar. Y que, por consiguiente, una orientación cristiana y auténticamente española de la Enseñanza Superior ha de basarse en el supuesto de que sólo excepcionalmente debe la mujer orientarse hacia los estudios universitarios"*⁴⁶.

De totes formes, si s'ha d'atendre aquells casos en els quals la dona "no arriba a assolir la seva vocació natural"⁴⁷ i meyspreant l'alta missió de mare i esposa es desvia cap a l'estudi, haurà d'encaminar-se, com a mal menor, vers determinades carreres "como Filosofía y Letras, por ejemplo, que por su índole espiritualista y estética pueden convenir mejor al caracter femenino poco propicio para las Ciencias abstractas e incompatible por poderosos motivos, prácticos y morales, con algunas otras carreras universitarias".⁴⁸

Però no hauriem de pensar que sols en els estudis superiors es manifesta aquesta aversió vers la dona "instruïda". Ja dins els nivells d'ensenyament primari es commina a les mestres perquè oblidin tot ensenyament qualificat despectivament com a "intel·lectualista", per a les nines, puix que, com diu Agustín Serrano de Haro:

*"en lugar de hacer un bien, incapacitarán para la felicidad unos hogares y unas almas"*⁴⁹.

(45) S.F. de F.E.T. y las J.O.N.S., *Lecciones para los Cursos de Formación e instructoras de Hogar*. Tema V: Estudio de la mujer; características específicas. Madrid, 1942, pág. 16.

(46) Entrevista amb el Sr. Pemartín apareguda a la revista SIGNO, 11 d'abril de 1942. Citat per Justino Ripalda a "MATER PURISSIMA", Abril 1942.

(47) Paraules del P. Ruiz Amado a *La educación Femenina*, Cap. XV. pág. 129. Citat per Justino Ripalda a la revista "MATER PURISSIMA", Abril 1942.

(48) Paraules del Sr. Pemartín a la mateixa entrevista abans citada. "MATER PURISSIMA", Abril 1942.

(49) SERRANO DE HARO, AGUSTIN, *La escuela rural*, cap. XI "La escuela rural femenina". Edit. Escuela Española, Madrid, segunda edición, 1946. pág. 123.

I, al contrari, es proposen uns coneixements concrets i pocs, adequats a la seva especial psicologia, tots entorn de la capacitació de les nines per a la vida de la llar:

*"Nada de conocimientos científicos para estas niñas. La cocina -- ¡sí, la cocina! -- debe ser su gran laboratorio"*⁵⁰.

Una altre característica pròpia de la dona és la seva "impresionabilitat" i "fragilitat", que la fa presa fàcil de tot tipus de temptació o pecat. Recordem la maldició d'Eva, invocada sovint des de certes publicacions catòliques femenines:

*"Ella (Eva) apartó al hombre de Dios, y uno de los sufrimientos más agudos que tendrá que pasar la mujer cristiana, la mujer creyente, será este desvío de Dios de la persona querida, padre, esposo, hijo"*⁵¹.

No obstant això, a ella es deixa la custòdia de l'honor dels millors valors patris i se li apliquen qualificatius tals com:

*"archivo viviente de nuestras mejores tradiciones"*⁵².

"depositaria y guardadora de lo más intenso y notable de la tradición española".⁵³

*"garantía de la pureza de la institución familiar y depositaria del honor de la familia"*⁵⁴.

I altres més, que no cal comentar donat que l'orientació ideològica és idèntica. I aleshores ens trobam en una situació evidentment paradòxica. Per una banda, la dona es tinguda per fràgil, dèbil, en constant perill de caure en les més indignes temptacions, però per l'altra, ha d'ésser la que recolleixi, guardi i trasmeteixi a les futures generacions en perill de perdre's tots els valors essencials de la ideologia dominant. L'única possibilitat d'aconseguir aquest objectiu és:

"sacrificarse ella misma, derramar muchas lágrimas, pasar un calvario de dolor".⁵⁵

En aquesta argumentació religioso--política trobam la base ideològica de la campanya repressiva que tant a nivell social, educatiu, moral, es desencadena contra la dona per tal

(50) Ibidem, pág. 128.

(51) Article anònim titulat *"La misión de la mujer"*, aparegut a "LA MUJER DE ACCION CATOLICA", núm. 47, Octubre de 1941, pág. 7.

(52) Article anònim titulat *La presencia de la mujer en la afirmación de la realidad nacional* aparegut a la Secció "La Actualidad", "LA ALMUDAINA", 6 juliol de 1944.

(53) Paraulas de Franco al Monestir de l'Escorial. "LA ALMUDAINA", 11 de juliol de 1944.

(54) Article titulat *Salvaguardar a la mujer*, firmat per C., aparegut al "CORREO DE MALLORCA", 21 de Novembre de 1941.

(55) *La misión de la mujer*, article anònim publicat a "LA MUJER DE ACCION CATOLICA", num. 47, Octubre 1941, pág. 7.

d'alliberar-la de tots el perills del món. Les campanyes pro-austeritat, pro-puresa, pro-moralitat, etc., els consells públics a les mares perquè vigilin estretament llurs fills, la moda, els costums socials, tot va encaminat a mantenir la dona, jove o vella, fora de la societat, reclusa a la llar.

“La casa es el más seguro santuario de la inocencia y la pureza.

*(...) la joven que ama la casa y la ama como su más caro y natural reino, evita peligros que pudieran serle fatales”*⁵⁶.

Tot tipus d'espectacle (cinema, teatre, ball,...) i no diguem els banys de mar — d'“esfinges sanáticas” són qualificades les banyistes de les platges de Mallorca⁵⁷—, resulten perillosos i, àdhuc, pecaminosos per a una jove autènticament cristiana i espanyola. Fins i tot, dins la casa s'ha de tenir cura de certs detalls que podrien constituir una amenaça a la virtut.

*“Que ningún cuadro o imagen pueda turbar vuestra mirada pura. Que ningún periódico con la procacidad de su lenguaje, de sus grabados ofenda la más bella virtud, Que ningún libro sea motivo de corrupción, de inmoralidad”*⁵⁸.

Podem afirmar, doncs, que dins un contexte general de repressió i censura, aquesta es manifesta especialment virulenta, per les seves connotacions religiós—moralitzants, en el cas de les dones, que veuen caure sobre d'elles tot el pes d'una tradició espanyola i catòlica secularment anti—feminista, la qual arriba en uns certs casos a extrems realment paroxístics.

“La mujer tiene un alma delicada; en ella deja huella todo cuanto la toca; por eso le conviene vivir a cierta distancia de las personas y de las cosas”

*Maria de la Peña, Sarta de Perlas*⁵⁹

Una altra de les característiques més constantment atribuïdes a la dona és una gran emotivitat (“la imaginación y el corazón son los elementos constitutivos de la mujer”⁶⁰) que, juntament amb la seva capacitat de sacrifici la fa especialment apta per al matrimoni i la maternitat:

“La mujer es capaz de todos los sacrificios por amor de un ser humano, condición que la hace especialmente apta para la crianza y educación de los hijos, así como

(56) *Pureza de Nazareth*, Article publicat a “EXCELSIOR”, núm. 47, Juliol de 1939.

(57) *Reflexiones estivales*, Article publicat a “EXCELSIOR”, núm. 49, Setembre de 1939.

(58) *Pureza de Nazareth*, “EXCELSIOR”. Opusc. Cit.

(59) Frase de Maria de la Peña. Citada a “MATER PURISSIMA”, num. 222, Gener-Febrer de 1942.

(60) *Tu que lees*, article de Justino Ripalda aparegut a “MATER PURISSIMA”, num. 222, Gener-Febrer de 1942.

*para el gobierno y arreglo del hogar”*⁶¹.

Freqüentement, trobam la idea que la dona és —ha d'ésser— capaç de sofrir, de negar-se a ella mateixa com a persona per tal de dedicar—se al marit i als fills, sense cap altre sentit dins la seva vida, puix això no seria prou femení.

“Ella tiene por misión divina derrochar amor.

*(...) la mujer que es madre se olvida de si misma para no pensar más que en los demás”*⁶².

Aquesta capacitat de sacrifici es invocada també com a magnífica virtut que ha de servir a la dona per admetre resignadament les penúries econòmiques, la manca de queviures, la fam i la misèria dels anys de post—guerra, puix res d'això importarà mentre a la família hi hagi l'esperit resignat d'una dona per clamar el descontent i la desesperació.

L'altra gran virtut de la dona serà la submissió. Dins una societat de caire autoritari, organitzada de manera totalment jerarquitzada no ens ha d'estranyar que l'obediència, la sumissió, siguin virtuts clarament positives i aplicables, sens dubte, a ambdós sexes. Ja hem vist com dins la teoria de la Falange s'exalta, dins el més pur estil nazi, la figura viril del cabdill, de l'heroi, predestinat a dirigir els destins del poble, el qual li deurà cega obediència. En el cas de la dona, aquesta submissió a la figura de l'“heroi”, l'autoritat del qual es indiscutida i indiscutible ja que prové dels designis divins, comença dins la pròpia família, primer amb el pare o germans majors i després amb el marit. Ella serà garantia de plena felicitat i es correspondrà als autèntics designis i missió fonamental de la dona. Per tot això es propugnarà el retorn als vells costums de subjecció marital:

*“La mayor independenciam a la que debes aspirar es a la independenciam de la mujer fuerte ante el cumplimiento de su deber, que sacrifica su capricho a la voluntad de aquel que ella llama, como Sara en el Antiguo Testamento y como la castellana de la Caballería medieval, “mi señor”*⁶³.

Les ànsies d'equiparació o igualtat amb el marit son presentades com a senyals d'orgull, impropri de la condició femenina:

*“Las hay quienes la paridad en los estudios, en las escuelas, en las ciencias y en los deportes, hace subir el orgullo a sus cabezas... No seas tu como otras tantas Evas, que así se desvian del camino de la felicidad”*⁶⁴.

(61) S.F. de F.E.T. y las J.O.N.S. *Lecciones para los Cursos de Formación e Instructoras del Hogar*. Opusc. cit., pág. 16.

(62) *La misión de la mujer*, article publicat a “LA MUJER DE ACCION CATOLICA”, núm. 47, Octubre 1941, pág. 7.

(63) *Mujer, tu que soportas*, article de Justino Ripalda publicat a “MATER PURISSIMA”, núm. 229 Març—Abril de 1943.

(64) *Ibidem*.

*"La mujer debe ser instruida, no para sobreponerse a su marido, sino para mantenerse a su lado con dignidad; cultivada, no con orgullo insolente y seco, sino con la dulzura de una abnegación modesta"*⁶⁵.

Tot aquest conjunt de característiques, submissió, emotivitat, passivitat, capacitat de sacrifici, etc., que hem anat esbossant fins ara, i alguna altra que probablement deixam, configuren un "model" ideal de feminitat que des de les instàncies polítiques i religioses dominants es presenta com a natural o provinent de la voluntat divina, en front del qual es troba aquell feminisme incipient i tímid que començà a notar-se en els anys de la República i que es combatut amb totes les forces.

*"La misión que corresponde a la mujer en nuestro presente (es) no el feminismo ultramontano y trasnochado importado de allende de nuestras fronteras que la desplaza de su modo de ser típico y consustancial; si, en cambio, el labrar a la luz discreta de su condición, a la sombra del esfuerzo viril del hombre para rehacer cuanto muchos años de desidia y mal gobierno arruinaron"*⁶⁶.

Aquesta dona "ideal" que ens presenten té assignat un únic lloc dins la societat: la llar, ("formaremos un triunvirato con el fin de orientar la educación hacia el hogar de todas las Juventudes Femeninas"⁶⁷). El rol d'esposa i mare, comunment atribuït a la dona dins les societats capitalistes, es mitificat fins a extremes insospitats. En ell coincideixen tant les forces falangistas com L'Església.

*"La misión asignada por Dios a la mujer es la maternidad en el hogar; a este fin hemos de subordinar cuanto haga y cuanto nosotras queramos hacer por ella. Es decir, que su fin histórico lo cumplirá sin apartarse del fin natural que Dios le ha señalado, y en el cumplimiento de este fin acumulará méritos de vida eterna para salvar su alma"*⁶⁸.

Però, ¿Per què aquesta insistent ofensiva per apartar totalment la dona de la vida social relegant-la a les quatre parets d'una casa, convertint-la en una menor d'edat jurídica i culturalment i sotmetent-la cívica i econòmicament a l'home?

En primer lloc, per perpetuar un determinat model de família jeràrquica i individualista que seria un dels suports fonamentals de l'Estat corporatiu que es pretén instaurar. En aquests moments d'urgència i necessitat de consolidació del nou règim, la dona es

(65) *La mujer y el Hogar*, article anònim aparegut a la revista "LA MUJER DE ACCION CATOLICA", num. 18, Desembre de 1938, pág. 15.

(66) *Presencia de la Mujer*, article anònim publicat a la Secció "Apuntes" del "CORREO DE MALLORCA", 1 de Gener de 1942.

(67) Discurs de Pilar Primo de Rivera, recordant les paraules del President de les Joventuts Europees al Congrés internacional de J. E. celebrat a Viena dirigides a la Secció Femenina i Joventuts femenines d'Alemanya i Itàlia, pronunciat al "Consejo Nacional de S.F." de 1943. Text complet a "BALEARES", 17 de Gener de 1943.

(68) S.F. de F.E.T. y las J.O.N.S., *Lecciones para los Cursos de Formación e Instructoras de Hogar*, Opusc. cit, pág. 16.

col·locada de bell nou en la vocació que la naturalesa li assigna, i que el poder mai no ha deixat de confirmar: Mare, esposa, guardiana de l'ordre moral. Amb l'ajuda de la por i jugant amb el catastrofisme, s'imposa com a necessari el retorn als esquemes tradicionals d'autoritat, subrallant el predomini natural de l'home—mascle. La necessària submissió casolana de la dona va unida a la de les masses espantades que experimenten la impotència d'autogovernar—se i reclamen el retorn dels valors d'ordre que consagren la presència del “cabdill”. La dona—família, per altra part, assegura la pervivència dels rols de cadascú en el conjunt social —“La gran Família nacional de la gran casa espanyola”⁶⁹—, i així, el recinte familiar, com diu Michèle Mattelart, “se rige en entidad constitutiva del orden, pequeño Estado que desculpabiliza al gran Estado de sus faltas y que colabora con la sociedad instituida”⁷⁰.

Per altra banda, les condicions econòmiques del país tampoc feien necessària la incorporació de la dona al món del treball. Però, a part d'aquests motius polítics i econòmics, cal tenir present la forta tradició de catolicisme integriste del qual es nodreix el nou règim, carregada, com ja hem dit, d'un visceral i profund antifeminisme d'arrels mitjvals, que converteix la dona en un ésser submís, sols capacitat per reproduir física i intel·lectualment el que l'home ja ha creat.

“Las mujeres no podemos hacer nada más que interpretar mejor o peor lo que los hombres nos dan hecho”⁷¹.

Aquesta, la reproducció biològica i ideològica a través de les persones dels fills és l'única missió que s'espera compleixi la dona. Proporcionar fills catòlics amb la mentalitat del nou Estat: Vet aquí el gran objectiu que s'espera de la dona. Objectiu que aquesta dona submissa, abnegada, mansa, reprimida, depenent, d'un nivell cultural i humà sumament baix, és la més indicada per assolir.

(69) Paraules de Carmen Werner a la cloenda del Curset de Delegades locals de S.F. a Palma. “BALEARES”, 13 de Setembre de 1940, pág. 2.

(70) MATTELART, M.—MATTELART, A., *Comunicación e Ideologías de la Seguridad*, opusc. cit, pág. 27.

(71) Paraules de Pilar Primo de Rivera al Primer Congrés Nacional del S.E.M. de 1942, citat per ELENA POSA. *Una educación especialmente femenina*, article publicat a “CUADERNOS DE PEDAGOGIA” núm. 31-32, Juliol 1977, Suplement núm. 6, pág. 30.